

Współczesne metody oczyszczania fenolowych ścieków koksowniczych

Czesław OLCZAK – Inżynieria Środowiskowa CARBOCHEM, Czarnowąs k/Opola; Grzegorz LIGUS – Katedra Inżynierii Środowiska, Wydział Mechaniczny, Politechnika Opolska, Opole; Jan M. MIODONSKI – Instytut Ochrony Środowiska PIB, Oddział we Wrocławiu, Wrocław

Prosimy cytować jako: CHEMIK 2013, 67, 10, 979–984

Wstęp

W procesie koksowania węgla i uzyskiwania węglpochodnych powstają fenolowe ścieki koksownicze. Posiadają one bardzo złożony skład chemiczny. Do podstawowych substancji występujących w ściekach koksowniczych należą: oleje i smoły, fenole, amoniak, rodanki, cyjanki i siarczki [1]. Wysokie stężenia oraz znaczna toksyczność substancji powodują konieczność wielostopniowego ich oczyszczania przed odprowadzeniem do odbiornika. Oczyszczanie ścieków koksowniczych prowadzi się za pomocą kaskady procesów; usuwania inhibitorów i wyrównywanie składu, biologiczno-chemicznego oczyszczania ścieków oraz doczyszczania ze związków refrakcyjnych [2]. Bardzo rozwinięte technologicznie i efektywne są stosowane metody biologiczno-chemicznego oczyszczania ścieków koksowniczych [5, 7]. Ścieki koksownicze po wielostopniowym oczyszczaniu posiadają następujący skład: ChZT do 200 g O₂/m³; fenole do 0,1 g/m³; rodanki do 2 g/m³; siarczki do 0,2 g/m³ oraz cyjanki do 0,2 g/m³. Na lata 2014–2020 zostały wydane w Unii Europejskiej przepisy prawne określające wymagania – standardy zawartości substancji w ściekach koksowniczych odprowadzanych do odbiornika [9, 10]. Celem tej pracy jest analiza współczesnych metod oczyszczania ścieków koksowniczych i ocena stopnia wypełnienia wymagań środowiskowych związanych z odprowadzeniem ścieków do odbiornika.

Źródła powstawania fenolowych ścieków koksowniczych

Koksowanie węgla kamiennego oraz uzyskiwanie węglpochodnych powoduje powstawanie poprocesowych wód koksowniczych. Składają się one z wody pogazowej oraz wód z węglpochodnych [1].

Woda pogazowa powstaje w wyniku kondensacji pary wodnej z gazu koksowniczego w procesie jego ochładzania. Para wodna zawarta w tym gazie pochodzi z wilgoci i rozkładu węgla wsadowego oraz pary technologicznej wprowadzonej bezpośrednio do gazu. Woda pogazowa wydziela się z kondensatów wodno-smołowych powstających w odbieralnikach baterii, chłodnic odgazu, odwadniaczach i zamknięciach hydraulicznych rurociągów gazowych. Ilości tych wód, podobnie jak ich skład chemiczny, zależą od jakości węgla i technologii koksowania węgla.

Poprocesowe wody z uzyskiwania węglpochodnych składają się z wód separatorowych, poprocesowych wód z odsiarczania i odamoniakowania oraz wód z katalicznego rozkładu amoniaku. Znaczący udział w ilości i składzie poprocesowych wód z uzyskiwania węglpochodnych, mają kondensaty wodne gazu koksowniczego powstające z pary technologicznej bezpośrednio wprowadzonej do układu gazowego i aparatury węglpochodnych. Poprocesowe wody koksownicze zawierają wysokie stężenie związków olejowo-smołowych, amoniaku, siarkowodoru i cyjanowodoru [1]. Schemat podczyszczania poprocesowych wód koksowniczych przedstawiono na Rysunku 1.

Poprocesowe wody koksownicze zawierają do 300 g/m³ substancji olejowo-smołowych. Dla obniżenia stężenia substancji olejowo-smołowych w poprocesowych wodach koksowniczych podczyszcza się je metodą filtracji i koagulacji. Filtracje wód prowadzi się w filtrach piaskowych z koagulacją solami glinu i żelaza. Sprawność procesu odsiarczenia wód wynosi 85%.

Rys. 1. Schemat podczyszczania poprocesowych wód koksowniczych

Po odsiarczeniu poprocesowe wody koksownicze poddaje się odamoniakowaniu, odsiarczaniu i odcyjanowaniu. Procesy te prowadzi się metodą destylacji z parą wodną z alkalizacją wód za pomocą ługu sodowego. Po tym etapie podczyszczania poprocesowych wód koksowniczych osiąga się stężenie amoniaku do 160 g/m³, siarczków do 20 g/m³, oraz cyjanów do 20 g/m³ wód [2].

Tak podczyszczone poprocesowe wody koksownicze stanowią fenolowe ścieki koksownicze, które odprowadzane są z instalacji koksowni do oczyszczalni ścieków.

W procesie koksowania węgla i odzysku węglpochodnych powstaje od 0,25 do 0,35 m³ fenolowych ścieków koksowniczych na tonę koksu. Skład i ładunki zanieczyszczeń w ściekach koksowniczych odprowadzanych z instalacji koksowni do oczyszczalni przedstawiono w Tabelcy 1.

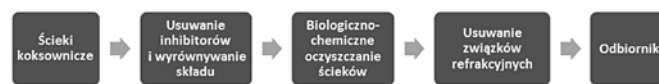
Tabelca 1

Skład i ładunki zanieczyszczeń w fenolowych ściekach koksowniczych [2]

Lp.	Nazwa substancji	Stężenia, g/m ³	Ładunek substancji, g/Mg koksu
1	Oleje i smoły	150	45
2	ChZT	4200	1260
3	Fenole lotne	1200	360
4	Azot amonowy	150	45
5	Rodanki	330	99
6	Cyjanki	20	6
7	Siarczki	20	6

Metody oczyszczania fenolowych ścieków koksowniczych

Ścieki koksownicze odprowadzane z instalacji produkcji koksu, ale przed wprowadzeniem ich do odbiornika, są wielostopniowo oczyszczane. Schemat wielostopniowego oczyszczania ścieków koksowniczych przedstawiono na Rysunku 2.

Rys. 2. Schemat wielostopniowego oczyszczania ścieków koksowniczych

W procesach biologicznych oczyszczania ścieków, niektóre substancje zawarte w ściekach koksowniczych są inhibitorami, np. siarczki, cyjanki, oleje i smoły oraz związki powstałe z utleniania fenoli wielowodorotlenowych.

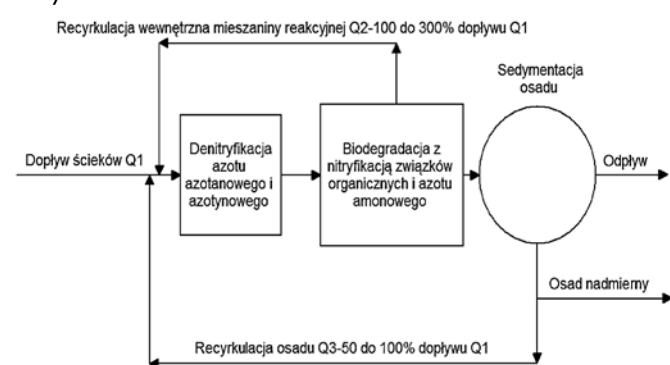
Do usuwania inhibitorów ze ścieków koksowniczych powszechnie stosuje się koagulację solami żelaza wspomaganą pyłem koksowym [3]. Do wyrównywania składu i temperatury ścieków stosuje się zbiorniki kompensacyjne o czasie zatrzymania ścieków powyżej 8 godzin. Po tym

stopniu oczyszczania ścieki koksownicze zawierają oleje i smoły poniżej 60 g/m^3 , siarczki do 10 g/m^3 oraz cyjanki do 10 g/m^3 . Temperatura ścieków po tym etapie oczyszczania nie powinna przekraczać 35°C [3].

Do biologicznego oczyszczania ścieków koksowniczych w przevažającej liczbie instalacji stosuje się dwie metody: DBN-denitryfikacja, biodegradacja i nityfikacja i/lub metoda biologicznego oczyszczania ścieków koksowniczych w skojarzeniu z oczyszczaniem ścieków komunalnych [4, 5].

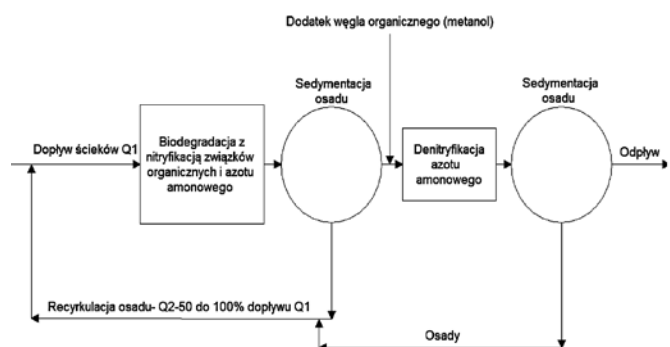
Metoda biologicznego oczyszczania ścieków koksowniczych wg DBN jest stosowana w dwóch wariantach: z dodatkiem ze źródła zewnętrznego oraz bez dodatku węgla organicznego [6].

Schemat biologicznego oczyszczania ścieków koksowniczych bez dodatku ze źródła zewnętrznego węgla organicznego przedstawiono na Rysunku 3.

Rys. 3. Schemat biologicznego oczyszczania ścieków koksowniczych bez dodatku ze źródła zewnętrznego węgla organicznego

Odpływ oczyszczonych tą metodą ścieków posiada następujący skład: ChZT do 300 g/m^3 ; fenole lotne do $0,5 \text{ g/m}^3$; azot amonowy do 10 g/m^3 ; cyjanki ogólne do $0,5 \text{ g/m}^3$; siarczki do $0,6 \text{ g/m}^3$. Oczyszczanie ścieków koksowniczych wg tej metody wymaga recykulacji mieszaniny recykulacyjnej z reaktora nityfikacji do reaktora denitryfikacji, osiągając w skrajnym przypadku 300% ścieków dopływających do oczyszczalni. Schemat biologicznego oczyszczania ścieków koksowniczych z zewnętrznym dodatkiem węgla organicznego przedstawiono na Rysunku 4.

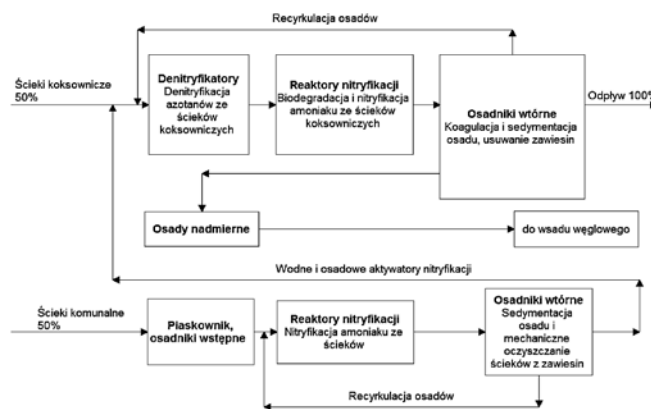

Rys. 4. Schemat biologicznego oczyszczania ścieków koksowniczych z dodatkiem z zewnętrznego źródła węgla organicznego

Odpływ ścieków oczyszczonych metodą biologiczną z dodatkiem z zewnętrznego źródła węgla organicznego ma następujący skład: ChZT do 250 mg/m^3 ; fenole lotne do $0,5 \text{ g/m}^3$; azot amonowy do 5 g/m^3 ; cyjanki ogólne do $0,5 \text{ g/m}^3$ oraz siarczki do $0,4 \text{ g/m}^3$. Tą metodą osiąga się znaczne obniżenie stężenia w ściekach odpływających z oczyszczalni: azotu amonowego o 50%, cyjanków ogólnych o 44% oraz siarczków o 33%. Rosną natomiast koszty oczyszczania ścieków koksowniczych z powodu zużycia dodatkowego surowca. Oczyszczanie ścieków koksowniczych metodą biologiczną z dodatkiem węgla organicznego z zewnętrznego źródła zmniejsza wrażliwość instalacji na wahania stężeń azotu amonowego w dopływie do oczyszczalni.

W praktyce przemysłowej oczyszczania ścieków koksowniczych, często stosuje się kombinację obu metod, głównie z potrzeby kompensacji wysokich stężeń zanieczyszczeń dopływających do instalacji ze ściekami.

W ostatnim dziesięcioleciu została wdrożona i rozpowszechniona metoda biologicznego oczyszczania ścieków koksowniczych w skojarzeniu z biologicznym oczyszczaniem ścieków komunalnych. Metoda ta polega na wspomaganiu nityfikacji aktywatorami wytwarzanymi w procesie biologicznego oczyszczania ścieków komunalnych, procesu oczyszczania ścieków koksowniczych [7, 8]. Schemat biologicznego oczyszczania ścieków koksowniczych w skojarzeniu z biologicznym oczyszczaniem ścieków komunalnych przedstawiono na Rysunku 5 [8].

Rys. 5. Schemat biologicznego oczyszczania ścieków koksowniczych w skojarzeniu z biologicznym oczyszczaniem ścieków komunalnych

Proces oczyszczania ścieków koksowniczych w skojarzeniu z oczyszczaniem ścieków komunalnych odbywa się w kilku etapach. W pierwszym etapie oczyszcza się biologicznie ścieki komunalne metodą przedłużonej aeracji o czasie zatrzymania ścieków powyżej 12 h, wytwarzając aktywatory procesu nityfikacji azotu amonowego do oczyszczania ścieków koksowniczych. W drugim etapie, wodno-osadowe aktywatory nityfikacji miesza się ze ściekami koksowniczymi i recykulowanymi osadami biologicznymi z instalacji oczyszczania ścieków przemysłowych. W trzecim – mieszanina reakcyjna ścieków koksowniczych, aktywatorów nityfikacji i osadów biologicznych przepływa się przez kaskadę reaktorów denitryfikacji, biodegradacji i nityfikacji, a następnie w czwartym – metodą sedymentacji oddziela się z mieszaniny reakcyjnej osady biologiczne od ścieków. Po tym etapie osady biologiczne są recykulowane do drugiego etapu oczyszczania ścieków koksowniczych, a ścieki koksownicze odpływają do odbiornika.

Odpływ oczyszczonych ścieków koksowniczych w skojarzeniu z biologicznym oczyszczaniem ścieków komunalnych ma następujący skład: ChZT do $200 \text{ gO}_2/\text{m}^3$; fenole lotne do $0,1 \text{ g/m}^3$; azot amonowy do 3 g/m^3 ; cyjanki ogólne do $0,3 \text{ g/m}^3$ oraz siarczki do $0,2 \text{ g/m}^3$. Metoda biologicznego oczyszczania ścieków koksowniczych w skojarzeniu z biologicznym oczyszczaniem ścieków komunalnych zapewnia obniżenie kosztów oczyszczania o 60% w stosunku do wcześniej przedstawionych metod.

Po wielostopniowym oczyszczeniu ścieków koksowniczych pozostają w nich związki refrakcyjne, praktycznie nierozkładalne biologicznie. Związki te wprowadzane ze ściekami do odbiornika powodują inhibitowanie procesów biodegradacyjnych i nityfikacyjnych, to jest samoczyszczania się wód odbiornika. Związki refrakcyjne w ściekach koksowniczych, to wielopierścieniowe substancje organiczne, powstałe głównie z utleniania i kondensacji fenoli wielowodorotlenowych, charakteryzujące się bardzo intensywną brunatną barwą oraz cyjanki i siarczki. Miarą zawartości związków refrakcyjnych w ściekach jest wartość wskaźnika ChZT oraz stężenie cyjanków i siarczków.

Nie ma metod skutecznego końcowego oczyszczania ścieków koksowniczych ze związków refrakcyjnych; dotychczasowe rozwiązania polegają głównie na adsorpcji na węglu aktywnym i ko-

agulacji oraz wymagają dużej ilości surowców i sorbentów; są mało efektywne i wymagają dużych nakładów inwestycyjnych i eksploatacyjnych na instalacje.

Wypełnienie wymagań środowiskowych dla ścieków koksowniczych odprowadzanych do odbiornika

Wymagania środowiskowe na lata 2013–2020 dla zakładów produkujących koks są zawarte w dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/75/UE z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie emisji przemysłowych [9] oraz decyzji wykonawczej Komisji Europejskiej z dnia 28.02.2012 r., ustanawiającej Konkluzje BAT dla produkcji żelaza i stali [10]. Wymagania środowiskowe dla nowych instalacji produkcji koks muszą być wypełnione od 07.01.2013 r., a dla istniejących instalacji do 2016 r. [9].

Wymagania środowiskowe dla ścieków odprowadzanych z instalacji koksowniczych są następujące:

- oczyszczać ścieki koksownicze zintegrowanymi metodami z zastosowaniem procesów denitryfikacji i nityfikacji
- skład ścieków koksowniczych po oczyszczeniu nie powinien przekroczyć następujących poziomów emisji: ChZT < 220 gO₂/m³; fenole < 0,5 g/m³; rodanki < 4 g/m³; siarczki < 0,1 g/m³; cyjanki < 0,1 g/m³ oraz azot ogólny < 15 do 50 g/m³.

Stopień wypełniania wymagań środowiskowych w odprowadzanych z oczyszczalni do odbiornika ścieków koksowniczych przedstawiono w Tabelcy 2 [11].

Tabelca 2

Stopień wypełniania wymagań środowiskowych dla fenolowych ścieków koksowniczych [11]

Wskaźnik	Wartości, g/m ³		Ocena
	Dopuszczalny	Osiągany	
ChZT	<220	200	dotrzymane
Fenole lotne	<0,5	0,1	dotrzymane
Azot ogólny	<15–50	50	dotrzymane
Rodanki	<4	2	dotrzymane
Cyjanki	0,1	0,3	przekroczone
Siarczki	0,1	0,2	przekroczone

Podsumowanie

W procesie koksowania węgla i uzyskiwania węglpochodnych powstaje od 0,25 do 0,35 m³/Mg koks fenolowych ścieków koksowniczych. Ścieki te zawierają w dużych stężeniach substancje toksyczne: fenole, amoniak, rodanki, siarczki i cyjanki.

Przed odprowadzeniem do odbiornika ścieki koksownicze są wielostopniowo oczyszczane poprzez usuwanie inhibitorów procesów biologicznych, biologiczno–chemiczne oczyszczanie i doczyszczanie ścieków ze związków refrakcyjnych.

Współcześnie stosuje się dwie metody biologicznego oczyszczania ścieków; metoda DBN – denitryfikacja, biodegradacja i nityfikacja oraz biologiczne oczyszczanie ścieków koksowniczych w skojarzeniu z biologicznym oczyszczaniem ścieków komunalnych. Wielostopniowe oczyszczanie ścieków koksowniczych zapewnia dotrzymanie standardów emisyjnych, za wyjątkiem siarczków i cyjanków.

Literatura

1. Olczak Cz.: *Powstawanie i oczyszczanie poprocesowych wód koksowniczych w Zakładach Koksowniczych „Zdzieszowice” Sp. z o.o.* KARBO 2000, **55**, 2, 64–66.
2. Miodoński J.M., Olczak Cz., Miodoński S., Iskra K.: *Ścieki koksownicze – charakterystyka i metody ich oczyszczania*. Raport z pracy badawczej, Instytut Ochrony Środowiska PIB, Oddział we Wrocławiu, Wrocław, 2010.
3. Burmistrz P., Karcz A., Olczak Cz.: *Usuwanie inhibitorów biodegradacyjnych ze ścieków koksowniczych*. Przem. Chem. 2003r. t.82 s.350.

4. Löhr V., Neubert G., Thomas C., Bameles D.: *Starte of art. European coking plants*. 3rd international Cokemaking Congress, Proceedings, Gent, Belgium, September, 1996, 130–139.
5. Olczak Cz.: *Rozwiązania technologiczne biologiczno–chemiczne oczyszczania ścieków koksowniczych spełniające kryteria BAT*. W: Materiały z konferencji naukowo–technicznej pt.: „Wszelchstronność zastosowań chemicznych procesów oczyszczania ścieków na obiektach komunalnych i przemysłowych”. KEMIPOL Sp. z o.o., Karpacz, 2010.
6. Michael C.: *Coke and Iron Biological Wastewater Treatment*. Process Benchmarking Summary Report. ArcelorMittal – Dofasco, Canada, October, 2007.
7. Olczak Cz.: *Biologiczno–chemiczne oczyszczanie ścieków koksowniczych w skojarzeniu z oczyszczaniem ścieków koksowniczych*. W: Materiały z konferencji naukowo–technicznej pt.: „Nowości w zastosowaniu chemii do oczyszczania ścieków”, KEMIPOL Sp. z o.o., Police, 2005.
8. Miodoński J.M., Olczak Cz.: *Chemiczne oczyszczanie ścieków koksowniczych ze związków refrakcyjnych*. W: Materiały z konferencji naukowo–technicznej pt.: Nowoczesne systemy aplikacji chemii na obiektach komunalnych i przemysłowych. KEMIPOL sp. z o.o., Ustka, 2012.
9. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2010/75/UE z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie emisji przemysłowych (Dz. U. UE nr 334 z dnia 17.12.2010 r.).
10. Decyzja wykonawcza Komisji Europejskiej z dnia 28.02.2012 r. ustanawiająca konkluzje dotyczące najlepszych dostępnych technik (BAT) zgodnie z dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/75/UE w sprawie emisji przemysłowych w odniesieniu do produkcji żelaza i stali (Dz. U. UE nr 70 z dnia 08.03.2012 r.).
11. Olczak Cz.: *Perspektywy wypełniania w koksowni wymagań środowiskowych wynikających z konkluzji BAT*. CHEMIK 2012, **66**, 11, 1159–1162.

Dr Czesław OLCZAK ukończył studia na kierunku chemicznym Uniwersytetu Wrocławskiego (1967). W 1974 r. uzyskał stopień doktora nauk chemicznych na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Zainteresowania naukowe i techniczne: inżynieria środowiskowa, technologia i inżynieria koksownicza, projektowanie i eksploatacja instalacji ochrony środowiska. Autor ponad 80. artykułów naukowych i technicznych. Autor lub współautor ponad 60. wynalazków, w tym ponad 45 zastosowanych w skali przemysłowej.

Dr inż. Grzegorz LIGUS ukończył studia z zakresu inżynierii środowiska na Wydziale Mechanicznym Politechniki Opolskiej (2004). Również na tej uczelni uzyskał stopień doktora nauk technicznych w dyscyplinie Budowa i eksploatacja maszyn (2008). Do 2010 r. był kierownikiem Zakładu Inżynierii Środowiska w Instytucie Ceramiki i Materiałów Budowlanych w Oddziale Inżynierii Materiałowej, Procesowej i Środowiska w Opolu. Obecnie jest adiunktem w Katedrze Inżynierii Środowiska Wydziału Mechanicznego Politechniki Opolskiej. Zainteresowania naukowe: zarządzanie środowiskiem, gospodarka odpadami, technika cieplna, hydrodynamika układów wielofazowych. Jest autorem i współautorem 8. rozdziałów w monografiach, ponad 30. artykułów naukowo–technicznych oraz wielu posterów i referatów na konferencjach krajowych i zagranicznych.

Mgr inż. Jan Maciej MIODOŃSKI jest absolwentem Politechniki Wrocławskiej (1980), Wydział Inżynierii Sanitarnej, specjalność: technologia wody i ścieków. Od 1980 r. zatrudniony w Instytucie Kształtowania Środowiska Oddział we Wrocławiu (obecnie Instytut Ochrony Środowiska PIB). Od II połowy lat 80. XX w. kierownik Zakładu Technologii Ścieków i Ochrony Wód. Rzeczoznawca PZiTS. W latach 1991–93 oddelegowany do organizacji administracji wodnej (RZGW) w dorzeczu górnej i środkowej Odry. Dorobek w dziedzinie gospodarki wodnej obejmuje udział w realizacji wielu opracowań planistycznych o zasięgu regionalnym i krajowym, w tym m.in. Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych na lata 2005–15. Dorobek w dziedzinie technologii ścieków i przeróbki osadów ściekowych obejmuje liczne prace badawczo–rozwojowe, wdrożeniowe i projektowe, opinie, ekspertyzy, publikacje.